

**Posudek habilitační práce Zbyňka Holuba „Jazykové doklady prehistorické podunajské migrace slovanského etnika a český jih“. Brno 2013, 297 s.**

Práce obsahuje po Úvodu jako kapitolu I. *Osídlení a jazyk na česko-rakouském pomezí v době předhistorické*, jako kapitolu II. *K problematice některých hydronym (popřípadě) i jiných oikonym či anoikonym na rakouském území severně od Dunaje k jihočeskému pomezí (tam též část o kontaktech s českým a moravským jihem)*, jako kapitolu III. *K problematice současného úzu paroxytonického přízvuku v mluvě jižních a západních Čech*, jako Exkurs (vlastně tedy jako kapitola IV.) je uvedeno pojednání o šíření slovanských základů *\*dobrŕ* a *\*plech-/ples-/pleš-* apod. ve zkoumaných vlastních jménech. Práci uzavírá *Resumé* anglicky a rusky.

Autor vyslovuje přesvědčení o staré migrační vlně slovanské kolonizace patrně už od 6. století, hlavně pak v 7. století a možná ještě i v 8. století z východoslovanské oblasti v poříčí Styru a Bugu: tzv. D(o)u(d)lebi nebo aspoň jejich část se podle něho začali přesouvat na jih podél Karpat a podél řeky Tisy zprvu na jih, ale posléze se obrátili a zamířili na západ do Panonie a Podunají, nejspíše i pod tlakem avarským. Jedna vlna dorazila konečně až do jižních a jihozápadních Čech. (Připomíná však i šíření Dulebů z původních sídel severní Evropou na západ a na východ.) Dodnes mají jihočeské dialekty, v nichž jsou doloženy etnonyma Doudlebů (i Volyňanů), dále též speciální problematika Chodů a Vitorazska, řadu společných jazykových znaků. Toto zjištění odporuje vlastně staršímu názoru o jednotném postupu slovanského osídlení přes centrum Čech na celý jih, neboli o tzv. „vnitřním vývoji staršího osídlení poté, když Gens Bohemorum obsadil Čechy severní cestou“. Svůj rozbor o starém slovanském osídlení na dnešním rakouském území severně od Dunaje a jižně od Čech a Moravy zakládá autor na velmi detailní analýze pojmenování vodních toků (řek, říček i potoků), které protékají rakouským teritoriem a ústí do Dunaje nebo do některého z jeho přítoků, popřípadě v Rakousku pramení, tečou pak na sever a vlévají se do některé z řek na českém území, v menší míře též pramení v oblasti české a moravské a vlévají se do toků

v Rakousku. Celkem tak zevrubně pojednává o 175 základních položkách a o 100 dalších, pomocných. Pojmenování hydronym získával z pramenů jednak historických, jako byly Josefínský a Tereziánský katastr, pro současnost pak z katastrálních záznamů a map uložených na obecních úřadech. Zčásti své údaje ověřoval a potvrzoval u rodilých mluvčích, zejména v dokladech z jihočeských a plzeňských nářečí.

Je orientován na výkladovou stránku filologickou, ale dalekosáhle se opírá též o poznatky historické a archeologické. Ve svých etymologických interpretacích překračuje srovnávací komplex slovanský a projevuje potřebné poučení z lingvistické teorie, obecné jazykovědy i konkrétně indoevropéistické. Do značných detailů pak sleduje geografickou lokalizaci zkoumaných jevů.

Využívá rozsáhlé literatury předmětu (přes 500 položek), zejména též nejnovější, a to české i mimočeské. Dovolává se bibliografie s porozuměním a kriticky. S mnoha živíci autory odborné literatury se zná a konzultuje též osobně, mj. např. i při novodobých nářečních expedicích organizovaných filozofickými fakultami univerzit plzeňské a opavské.

K Holubově bibliografii mám dílčí připomínku: autor neuvádí a nereaguje na novější práce (Martin Eggers: *Das Erzbistum des Method: Lage, Wirkung und Nachleben der kyrillomethodianischen Mission*, München 1996; Imre Boba: *Moravia's History Reconsidered: A Reinterpretation of Medieval Sources*, The Hague 1971 a znovu *Zur Geschichte Moraviens: Eine Neubetrachtung*, Dublin - New York - Vienna 1991) kladoucí Moravu „jako působiště cyrilometodějské literární školy“ nikoli na teritorium západoslovanské, nýbrž jihoslovanské. Podle Eggerse byla cyrilometodějská Morava v Potisi, Boba umisťuje toto údajné moravské knížectví na východ Srbska do povodí té řeky Moravy, která se vlévá do Dunaje zprava ještě několik desítek kilometrů východně od Bělehradu. Právě tam prý byli vládnoucím rodem i známí Mojmirovci a jejich Morava tak tedy netvoří součást českých dějin. Tento názor nedosáhl sice zatím obecnějšího přijetí, ale okrajově získal přece jen ohlas v slavistice evropské, poněkud více pak v slavistice americké. Když jsem ho podrobil zevrubnější analýze, musel jsem konstatovat, že neodpovídá realitě. Není ostatně dostatečně podepřen už ani fakty archeologickými, přestože právě ta jsou na



západoslovanské Moravě doložena mimořádně bohatými a teritoriálně hustě zastoupenými vykopávkami a nálezy hrazených hradišť městského typu s obytnými pevnostmi velmocenskými i sakrálními (chrámy a modlitebnami) i některých aglomerací nehrazených. Hlavním argumentem proti jihoslovanskému umístění cyrilometodějské Velké Moravy jsou mi jazykové tzv. moravismy, doložené v staroslověnských a církevněslovanských opisech památek vzniklých literárně a textově v cyrilometodějské škole na Velké Moravě. Přesně řečeno jsou to některé charakteristické znaky českého jazyka, které pronikaly do normy spisovné staroslověnštiny založené na „soluňské“ slovanštině už při vytváření prvních překladů ještě v Byzanci před odchodem cyrilometodějské družiny do Rostislavova knížectví, na Moravě nesystematicky z jazykového prostředí místního prostřednictvím moravských členů (písařů, přepisovačů) staroslověnských textů. (Podrobněji viz v mém spise Staroslověnská etapa českého písemnictví, Praha 2010; tam i obrazy.) Podporou mé polemiky s Bobou je též stará „chronografie“, tj. dobové rozvržení etnických sídel v Evropě (na snímku mám zachycenou střední Evropu). Tato v podstatě mapa vznikla v poslední třetině 9. století prací anglosaského krále Alfréda Velikého (871–901); je v ní zachycena Morava (Moravané?): *Maroara* na západoslovanském území v západo-východním kontaktu s Čechami (Čechy?): *Behemas*.

Na základě fonetických analýz prováděných řadu let při výzkumu jihočeských a plzeňských nářečí dochází autor k závěru, že tzv. jihočeský přízvuk na penultimě „je spíš záležitostí hybridního přízvučného systému s intonačními prvky“ a že se tak zásadně odlišuje nejen od většinového českého dynamického přízvuku (v podstatě na začátku slova), ale i od nářečního moravsko-slezského rovněž dynamického přízvuku na penultimě. Přitom jihočeský přízvuk přes svou intonačně-melodickou povahu je jev spjatý s rovinou lexikální, nikoli syntaktickou. Vede k tomuto jevu pozoruhodné paralely z nářečí slovinských. Přesvědčivě i tím dokládá postup staré kolonizační vlny slovanské proti proudu Dunaje do jižních Čech.

K práci mám jen některé drobnější připomínky. Např. na straně 41 autor praví, že Vitorad dal založit *gradъ* (tehdy ne středověkou tvrz, ale místní jméno s významem



„ohrazené místo, hradisko“) *Vitoraz* patrně podle německého spojení *Vitorads Brug*. Jenže tvar *Vitoraz* je skutečným slovanským nominativem mužského rodu posesivního adjektiva tvořeného sufixem *-jb* od osobního jména *Vitoradъ*, tedy *\*Vitorad-jb > Vitoraz* s původním významem „Vitoradův (grad)“, podobně jako od osobního jména mužského *Beneš* je tvořeno pomocí jiného posesivního adjektiva příslušné toponymum *Benešov*, tj. vlastně „Benešův“. Změny koncové souhlásky odlišující jména mužských osob od místních jmen od nich tvořených jsou při tvoření starým sufixem (adjektivním) *-jb*, tj. při starém kontaktu souhlásky s následující jotací, doloženy dnes i u dalších toponym, srov. např. stejné střídání *-d × -z* jako u *Vitoraz* (dnes ženského rodu) je u jména *Knovíz*, ves dnes ženského rodu, tvořeného sufixem *-jb* od osobního mužského jména *Knovid*, tedy původně *\*Knovidjb* „Knovizův“; nebo *Jaroměř*, město dnes ženského rodu, etymologicky posesivní adjektivum v etymologickém nominativu singuláru mužského rodu tvořené sufixem *-jb* od vlastního mužského jména *Jaromier*, tedy *\*Jaromier' > Jaromieř* „Jaromírův“; patrně i *Olomouc*, dnes město ženského rodu, etymologicky adjektivum posesivní v nominativu singuláru mužského rodu z obecného jména *olomút* „ten, jenž dává kvasit pivo“ (užitého možná jako jméno vlastní, přízvisko), tedy se změnou *-t > -c*. Od osobních jmen na předkoncovou labiálu se u tohoto typu místních jmen tvarem koncovky jméno osobní od místního neodlišují; v češtině totiž není *l* epentetické. Např. *Boleslav* mužské i místní jméno (to dnes v rodu ženském), stejně *Jaroslav* (ale srov. ruské místní jméno *Jaroslavl*), *Chrudim* (patrně i mužské vlastní jméno *Chrudim*). Tato stará toponyma, původně adjektiva mužského rodu, přešla v češtině k místním substantivům ženského rodu. Jen ojediněle se déle, zčásti až do současnosti zachovává jejich mužský rod, např. vedle spisovného feminina *Olomouc* je v dialektech doložen též tvar mužský, nebo v případě toponyma *Boleslav* (dnes spisovně femininum) se ještě v zápisech v 17. a 18. století objevuje i spojení *Starý Boleslav*, ale jen jako tvar kancelářský, papírový, nikoli živý lidový.

Na straně 124 uvádí autor údajně praslovanskou podobu *\*dǣbrǣ* (jako femininum k adjektivu *\*dobrǣ*); co však má být to *ǣ*? Kousek dál pak zase prý praslovanské *\*Dǣbrǣ*

(označení potoka), jenže *ǣ* je dnes obvyklou transkripcí současného bulharského fonému/cyrilské litery *ѣ*. Nějak je to potřebí všecko graficky upravit.

Posuzovaný spis hodnotím jako něco mnohem více než příležitostnou účelovou odbornou monografií. Přináší nejen nové poznatky dílčí, ale představuje přes svůj nenápadný název velkou syntézu, novátorskou jak celým svým pojetím, tak řadou výkladů k české dialektologii, k vývoji češtiny, k srovnávací slovanské i germánské filologii a zvláště pak k poznání praslovanštiny a jejího nářečního štěpení. Je to tedy svým způsobem „práce životní“ nejen časovým rozsahem svého vytváření, ale i svým bohatým obsahem. Samozřejmě, že ne každá jednotlivost v této práci musí být nutně „novátorská“; jak jsem napsal už výše, opírá se autor o obsáhlou literaturu předmětu a leccos z ní ovšem i přijímá. Přimlouvám se proto, aby autor usiloval o její co nejdřívější vydání tiskem.

**Doporučuji**, aby posuzovaná práce Zbyňka Holuba byla přijata k habilitačnímu řízení.

V Brně, dne 24. června 2014

Prof. PhDr. dr. h. c. mult. Radoslav Večerka, DrSc.